

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ERBER, LAURA

Veverițele lui Pavlov / Laura Erber ; trad. din portugheză
braziliană de Fernando Klabin. - Timișoara : Editura
Universității de Vest, 2022
ISBN 978-973-125-919-2

I. Klabin, Fernando (trad.)

821.134.3

Fotografia de pe coperta este realizată de Aleksei Kazantsev

Editor: Marilena Tudor

Redactor: Alina Radu

Tehnoredactare și copertă: Liliana Olaru

© 2022 Editura Universității de Vest din Timișoara, pentru
prezentă ediție

Editura Universității de Vest din Timișoara

Calea Bogdăneștilor nr. 32A

300389, Timișoara

E-mail: editura@e-uvt.ro

Tel.: +40 - 256 592 681

Laura Erber

Veverițele lui Pavlov

Traducere din portugheză braziliană
de Fernando Klabin și revizuită de Natalia Toma

Cu o prefață
de Simona Constantinovici

Editura Universității de Vest
Timișoara, 2022

CUPRINS

În manieră cosmopolit-hippiotă / 5

Era odată un artist / 23

Două sau trei lucruri despre dl. Goggenmoos
sau Guggenbühl / 31

Cazul muşchiuleţului / 46

Băile lui Ordrup / 77

Sfârşitul Astei / 94

Discursul Ulrikkei Pavlov / 105

Viaţa de sirenă / 116

ÎN MANIERĂ COSMOPOLIT-HIPPIOTĂ

Simona Constantinovici

În 2013, Laura Erber, artist plastic și poetă de origine braziliană, publica romanul *Esquilos de Pavlov* în limba portugheză. Traducerea de azi, în română, i se datorează lui Fernando Klabin. Titlul romanului e, de fapt, denumirea „unei băuturi delicioase – un amestec de Cherry Heering, vermut și piper” (p. 52), inventate, după cum aflăm, de personajul Ole Ordруп.

Veverițele lui Pavlov, roman situabil în paradigma textelor pe care le-aș numi din start cosmopolit-hippiote, își ancorează stilul în realități multiple, caleidoscopic asamblate. E vorba, în acest gen de literatură, despre încrucișări de spade narrative, povești ale unor bursieri, aparent nimic ieșit din comun, doar o neasemuită situație în logica vieților care, vremelnic, coexistă, se întâlnesc în același spațiu, adică sunt legate de un obiect, de o stare, de o frântură de comunicare. Totul în registru întreșut, reluat și, uneori, devastator, în constatări și negări de principii.

Romanul poate fi o subtilă pledoarie pentru rezidențele artiștilor, percepute ca spații pluriculturale, cosmopolite, în care fiecare devine o voce și-n care fiecare autor face parteneriat cu alții, într-un fel de orchestrare fertilă. Acele

burse sunt motoare de căutare a propriei identități. Nevoia de a fi nonconformist, altfel decât restul lumii, spiritul de frondă luminează vivace și constant textul. Exilul, chiar și vremelnice, se trăiește diferit. Globalizarea e o certitudine. Viața la periferie – un atu. Avem din toate câte puțin, o mixtură postmodernă, care tinde să atace mai multe aspecte ale vieții de exilat, de rezident, de copil al cuiva, într-o țară străină ori în propria țară. Sunt multe fragmente care se armonizează pe palierul faptului incongruent, atipic, în dimensiunea irealităților înconjurătoare. Ieșirea din stereotipie, din realitatea comună, descriptibilă și anostă, se produce prin plonjarea în spițele unor forme de poeticitate inedită, indusă de discursul tăiat, decupat, scurtcircuitat cu conștiinciozitate. Tehnica se lasă preluată, parcă, din pictura cubistă. Fiecare cadru poate fi desprins ușor din imaginea globală și re poziționat într-alt loc, fără a prejudicia cu nimic logica și semantica structurii narative, vădit novatoare.

Cartea e și despre cum e posibilă conviețuirea, chiar dacă protagoniștii vin din colțuri diferite ale lumii. Găsirea unor puncte de convergență, etalarea dezacordurilor, petrecerile programate sau spontane, care scot mai bine în evidență apropierea dintre o braziliancă și o moldoveancă, spre pildă. Renunțarea la identitate, ca la o formă de inadecvare, renunțarea la statutul de moldoveancă, schimbarea identității, totul trebuie citit invers de cum e descris. Forfota frazării, transcrierea ca o formă de conservare a pulsului semantic, de reinventare a cuvântului mărturisitor. Revelația improprietății cuvintelor: „Aidoma vechilor pedagogi care nu îi învățau pe copiii deșertului cuvântul *zăpadă* înaintea cuvântului *sudoare*, eram împiedicat de-a fi orice altceva înainte de-a fi cine eram.” (p. 23).

În *Veverițele lui Pavlov* nu contează neapărat, dacă va fi existând, povestea sau intriga, nici personajul cu calitățile și defectele sale, ci efectul, ceea ce rezultă din această suprapunere a registrelor, din această muzică narativă, strident instrumentalizată, dodecafonică. Și, totuși, textul ia, nu de puține ori, turnuri poetice, în tot acest pregnant regim de percuție. În formele de relief ale unei imaginații opulente, se ivesc fragmente la care s-ar putea reveni oricând, cu plăcerea de a recunoaște fraza poetică, chiar cadența ei, Astfel, la un moment dat, asistăm la etalarea unui poem scris de poetul danez, suprealist, Gustav Munch-Petersen, cumva paradoxal, în cutia de rezonanță a ficțiunii, despre Asta Anger, bunica lui Pernille.

Romanul Laurei Erber se transformă și-ntr-o defilare a personajelor masculine, feminine, într-o subtil-caustică întrețesere de vieți. Ciprian Momolescu pare a ghida episodul aluvionara materie a textului. Numele de familie trimite la un personaj flasc, fără putere, inadecvat. De la motanul Li Po se trece brusc la Dan Perjovschi, ca-ntr-o suită cu saxofon, postmodernă, o eventuală piesă însoțitoare a teatrului absurd ori a celui experimental. Absurdul existenței e acolo, ca un ecou, clapa care nu se-nchide nici în somn, pătrunderea în canalele urât mirositoare, ale atingerii lascive de celălalt. Frustrarea, mai ales doza de incompatibilitate, reglată după anotimpuri și după timpul din bursele pentru artiști se transformă-n pretext al căutării de sine, al căutării de celălalt.

Sunt prinse-n carte multe dintre lecturile de primă mână, mai mult sau mai puțin cunoscute cititorului român. Sunt autori care hrănesc subiacent textul. Artiști cu care

Laura Erber pare că are multe în comun. Autori pe care-i admiră. Și peste toate straturile de ebluisantă recunoaștere (ori necunoaștere a celui alt), a partenerului de pahar creator, nivelul niciodată stins al intertextualității ori dialogul fățiș cu alte texte devine tutelar. Acel *etc.*, discret și aparent inofensiv, care forjează înțelesuri, până la limită, surprinde și acaparează spațiul alb, chiar înainte de-a se epuiza frazarea. Dacă reușim să-l transplantăm în alte zone discursive, vom cântări câtă noimă încapă întotdeauna în morfematicul *etc.*. Va marca, de fiecare dată, altceva, se va reinventa contextual, ca orice cuvânt plin, de sine stătător.

Danemarca, Copenhaga, România, București – o suită de toponime, țări și orașe prin care bursierii își petrec destinele într-un du-te vino halucinant. Mici tablouri, desuete sau avangardiste fațetări ri(t)mate sec, ca-n pictură, aceeași tehnică a densității stilistice: „Deci asta era viața mea, o rimă săracă după alta, Luda mă evita, iar artiștii de la Heerings Gaard mă deranjau. M-am decis să cunosc mai bine orașul. Copenhaga, Copenhaga, Copenhaga, fanioane, cărucioare, oameni frumoși, biciclete, lemn dulce, hering, pate de porc, vânzătoare de căpșuni imune la ger. Și ceea ce îmi plăcea cel mai mult, tăcerea zăpezii, cântecele bețivilor din Groenlanda, bărbați și femei care cântau și beau pentru a nu muri, dar care mor cântând câteodată.” (p. 39).

Luda, adică Ludmila Pokova, e un personaj enigmatic, important în roman, pentru că e femeia metamorfozabilă, pentru că are capacitatea de a face legătura între realitatea de aici și cea care stă cuibărită-n pliurile imaginației. E formă de suprarealitate pură, gazdă a instinctului narativ atemporal: „Singură acasă, ea decojea mere, accepta lucrurile

așa cum sunt, și se uita la ediții mai vechi din *Art Forum* cu imagini de lucrări pe care nimeni n-ar mai ști că au existat vreodată. Imaginația însă este chiar o femeiușcă bătrână, radioactivă, imaginile acestea cumînți abia începeau să prindă consistență, Luda se transforma în femeia benzinăriei sau în femeia reclamei de la Marlboro, orbitoare ca o nimfă înfășurată într-un material mătăsoș și fluturând, mergând pe o plajă pustie, în direcția camerei, cu buzele întredeschise, până să se oprească și să-și bage mâna în interiorul materialului și să scoată de acolo o biată țigară Marlboro, în acest moment devine vizibilă lipsa unui sân și în fața frumuseții extreme a acelei femei canceroase imaginația stătea pe loc.” (p. 30-31).

Cu aceeași forță apare în roman Pernille, fata care locuia de plăcere în case în miniatură și se simțea cel mai bine acolo. Un fel de corespondent al Ludei, ea declanșează, prin simpla numire, registrul suprarealist al ficțiunii: „Am ieșit tăind străzile, ca un porc mistreț răzbunător, gândurile mele se duceau de la Luda până la Pernille și de la Pernille până la Luda, se loveau de mai multe traverse și se întorceau ca o condamnare, Luda și Pernille aveau același gust de algă marină. Asta chiar merită o întrebare, căci se referă la fluxul evenimentelor misterioase, la persistența cărnii, la mofturile transubstanțiale, la lumea care imită proza poemului, la bonomia noastră, la prostia noastră, la nevoia noastră de-a crede că fiecare imagine ascunde un observator și că fiecare efect ascunde o cauză și că fiecare cauză ascunde un motiv și că fiecare motiv ascunde o explicație. Din păcate sau din fericire îmi trecea prin cap numai că Luda și Pernille foloseau același săpun intim, cumpărat la supermarketuri Føtex, la prețuri modice.” (p. 47).

Alt personaj, venit cu bursă la Copenhaga, cumva ciudat, cumva fantasmagoric, e poetul din Gherla, Tudor, neprietenos și mirosind a transpirație puternică. Și mai e Pavel Brăila din Chișinău sau Miki Tawada, japoneza care avea un fel aparte de a cataloga arta contemporană. Argentinianca Valeria Hasse – designer grafic, reprofilată bijutier. J.-V. Foix – poet, jurnalist și eseist spaniol. Volker – „fotograf și drumeț, care călătorea între Berlin, München și Basel și apoi în sens invers, cu soția și fiica, bebelușul Luisa, făcând mici secvențe fotografice pe care apoi le prezenta în flipbooks. Până atunci, Volker fusese o specie de personaj semilegendar, despre care multe persoane vorbeau, dar pe care nimeni nu-l cunoștea de fapt.” (p. 26). Alair Gomes – un fotograf celebru brazilian, „care din anii șaizeci fotografia în alb negru tineri semidezbrăcați pe plajele din Rio de Janeiro și care într-o zi a fost violent omorât de către unul dintre modelele sale.” (p. 33). Ansel Adams – fotograf și ecologist american. Gustav Bunzel – istoric danez, cititorul *Capitalului* (notă ironică?), căruia „îi plăceau băieții frumoși, cu perciuni, iar viața lui era mai bună și mai eliptică decât un roman” (p. 36). Asta – „un gen de supererou care își schimba numele atunci când își schimba ochelarii sau coafura.” (p. 41). Jacques Doucet – croitor, colecționar și mecena francez. Fabuloasele sale arhive literare francofone. Colecționează lucrări inedite, ale lui Blaise Cendrars, Max Jacob, Raymond Radiguet și Pierre Reverdy. Helga Gregorius căreia i se reconstituie chipul e femeia mutilată de câinele Marcel.

Aceste personaje, atât de diferite, prin origine și fel de a fi, bizare, paradoxale, de la scriitori și fotografi celebri la anonimi, de la sirene la vânzătoare de căpșuni, defilează halucinatoriu, prin fața cititorului. Un vârtej de personaje

purtate de spirala unei tornade antroponimice și toponimice, care îmbină senzorul biograficului cu senzorul ficțiunii. Ce rămâne din tot acest malaxor al ființelor, al meseriilor, al iubirilor, al cuvintelor? Poliția, încătușarea, thailandezul, interogatoriul despre cărți, luarea în derâdere, frica, absurdul, fotografia etc.?

La finalul unui interviu pe care Ciprian Vâlcă i l-a luat, Laura Erber puncta: „Recitesc întotdeauna cu plăcere poemele autoarei române de expresie germană Aglaja Veterányi, care sînt, pentru mine, o importantă sursă de inspirație.” (in „Observator cultural”, nr. 1036, 21.10.2020) În *Veverițele lui Pavlov* se regăsește și ceva din ritmul à bout de souffle al acestei autoare fabuloase. Scurtcircuitarea poveștii, marșarea pe stilul dodecafonic, prin fragmentare și recuperare de biografeme, iar și iar, trimit subiacent la stilistica textelor Aglajei Veterányi.

Și în toată textura mozaicată, ca o peniță înfiptă în carnea prezentului, apare trimiterea la documentarul *Experimentul Pitești – genocidul sufletelor*, conceput de Sorin Ilieșiu. Monstruozitatea acaparează pagina, trecerea într-alt plan, al unui timp încă pregnant, se face brusc, întoarcerea spre atrocitățile trecutului e ca o maladie prelungită, e asemenea bolnavului adus pe targă, un soi de cadavru viu, ridicat pe-o scenă rotativă, la răstimpuri, în fața unui public abulic.

Există în romanul Laurei Erber și un incisiv dialog cu termenii, o întoarcere a lor pe dos, ca pentru a vedea mai bine cum stau lucrurile cu sensurile de dincolo de forme. Felurile intrări în interstițiile memoriei transformă *Veverițele lui Pavlov* într-un text care poate să fie citit, până la un punct, asemenea filelor de jurnal. O treabă meticuloasă, de notație pură, adesea neprelucrată. Microdescriere, detaliu

biografic, biografem, pur și simplu. Parcă asistăm la stilul dadaist, în care nu se intervine asupra textului, forma rămâne nudă, relevantă în divergență semantică, iar transcrierea gândurilor suferă mut în marsupiul materiei. Efectul halucinatoriu, al scrierii după dicteu automat, rezistă la flama peniței ordonatoare de sens. Vehicularea unor nume din cultura română, Gherasim Luca, Paul Păun, nu e întâmplătoare. Ele funcționează ca niște punți între discursuri calibrate diferit, la granița dintre narativ și poetic. Să fie transcrierea unei amintiri despre o vizită prelungită în România sau doar trimiterea, prin accentuată dozare, la suprarealismul plurifațetat?

Ne aflăm în plină manifestare a postmodernității. Bruiajul permanent al narativității e distinct, varietatea stilistică, din teama de a nu rămâne în țarcul repetitivității, al redundanței, e frapantă. La fel, schimbarea centrului de greutate, când pe un cuvânt, când pe o secvență care închide sec fereastra semantică uzuală. Asemănările cu proza unui Danilo Kiș sunt pe alocuri evidente, ca-ntr-o orchestrare a fragmentului care-și depășește condiția. Și la autorul sârb, există o fixare a discursului în lexeme-pivot, de tipul: *mama, tata, copilul*, deci în textura clasică, a triadei biografice. O scriitură care poate să aibă un corespondent într-un desen, de tipul copacului familial, un arbore genealogic, în care să se regăsească, la loc de cinste, chiar autoarea.

Laura Erber are știința de a nu rămâne captivă în carapacea unui singur stil. Adesea, fraza, infuzată cu filosofări avangardiste, cu momente aproape aforistice, face notă discordantă față de restul textului. Se înfige în carnația lui. Astrul romanticilor, luna, devine, spre exemplu, în *Veverițele lui Pavlov*, pretext al unei călătorii amar-amuzant-descriptive

prin poezia și muzica umanității: „Luna lui Baudelaire este leneșă, luna lui Michel Deguy este machiată ca o japoneză, la Jules Laforgue ea este grasă și frumoasă, Madonna și Miss, veghează orgiile, șalul lui Salammbo, trăiește pe covorul sideral și nu se vorbește despre culoare deoarece culoarea lunii, spunea el, este un secret. Ea este veselă, bună, bătrână și călătoare și își bagă vată în urechi. La Quevedo este sângeroasă, la Sylvia Plath este rece și planetară, cheală, sălbatică și oarbă, la Sandburg este o lună bebeluș indian, iar la David Byrne este un mobil într-un club. Luna lui Borges este luna tuturor poemelor citite de Borges, la Whitman ea este sacră din nou, nu este justițiară dar este dreaptă și acoperă o noapte de război cu al său nimbus nemărginit, iar la Wallace Stevens ea este pathos-ul însuși.” (p. 45).

Și peste tot eșafodajul textual, în lumini și umbre, răsare o impresionantă imagine suprarealistă: copacul cu suzete, spre care veneau copiii, în admirație, aninând, și ei, acolo, pe crengi, propriile suzete. Secvența se transformă, parcă, în emblemă a stilului practicat de autoare, o subtilă invitație lansată, în subsidiar, cititorului.

Totul se termină cu figura piseiului Li Po, în calmitatea de velur, monotonă, care anunță furtuni. Laura Erber practică o scriitură cu sare și piper, incisivă și iscoditoare, îl pune pe cititor în postura celui care caută să înțeleagă dincolo de dimensiuni contrastive, dincolo de avântul sau stop-cadrul frastic, dincolo de acuitatea unor detalii extrase din retorta trecutului nestins. Aburul generat de băutura exotică, cu nume straniu, *Veverițele lui Pavlov*, continuă să alimenteze porii textului și după ce vajnicul cititor închide tacticos cartea.

Mintea mea semăna unei veverițe. Adunam și adunam tot mai multe lucruri, iar apoi le ascundeam, pregătindu-mă pentru o iarnă lungă.

Katherine Mansfield

Sunt atât de multe povești nenăscute.

Bruno Schulz

Fătul este proprietatea întregii societăți. Să naști este o îndatorire patriotică hotărâtoare întru dezvoltarea națiunii. Cei care refuză să devină părinți sunt dezertori care zboară departe de legile continuității poporului nostru.

Gândul lui Spiru nu era deranjat de nesfârșitul joc al civilizației din vocea marelui conducător, ci de Nicoleta, înecată într-o frază care se învârtea de nenumărate ori și ajungea cu greu la sfârșit. Motorul frigiderului scotea sunete ascuțite, din ce în ce mai intense, un bărbat cobora scările în fugă, un câțel schelălăia și o femeie striga pentru a-i salva sau a-i distruge cuiva reputația. În bucătărie,